

บทที่ 5

ปัจจัยทางกฎหมาย ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายในที่มีผลต่อความสำเร็จ

ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน

จากการศึกษาชุมชนทั้งสองแห่งพบว่า ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน นั้น เกิดขึ้นจากปัจจัยทางกฎหมาย ปัจจัยภายนอก และ ปัจจัยภายในชุมชน

5.1 ปัจจัยทางกฎหมายที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน

จากการศึกษาพัฒนาการการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านทุ่งยาวและชุมชนบ้านหนองไข พบว่ามีกฎหมายที่เข้ามากระทบชุมชนในสองลักษณะคือ ลักษณะที่เป็นอุปสรรค และ ลักษณะที่ส่งเสริม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1.1 กฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน

จากการศึกษาพัฒนาการการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนทั้งสอง พบกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน 2 ประเด็น คือ การทำไม้หวงห้ามตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ การกำหนดขอบเขตป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ

5.1.1.1 การทำไม้หวงห้ามตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้

ในพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 ได้กำหนดให้การทำไม้หวงห้ามทำได้โดยการได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่หรือได้รับสัมปทาน ซึ่งกำหนดไว้ในบทบัญญัติดังนี้

“มาตรา 11 ผู้ใดทำไม้หรือเจาะหรือสับหรือเผาหรือทำอันตรายด้วยประการใดๆ แก่ไม้หวงห้าม ต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่หรือได้รับสัมปทานตามความในพระราชบัญญัตินี้ และต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในกฎกระทรวงหรือในการอนุญาต

การอนุญาตนั้น พนักงานเจ้าหน้าที่เมื่อได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีแล้วจะอนุญาตให้ผูกขาดโดยให้ผู้ได้รับอนุญาตเสียเงินค่าผูกขาดให้แก่รัฐบาลตามจำนวนที่รัฐมนตรีกำหนดก็ได้

การอนุญาตโดยวิธีผูกขาดหรือให้สัมปทานสำหรับการทำไม้พืนและไม้
เถ่า่นไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมให้กระทำได้เฉพาะในเขตป่าที่ห่างไกลและ
กันดาร หรือเฉพาะการทำไม้ชนิดที่มีค่าหรือหายาก

การพิจารณาคำขออนุญาตผูกขาดหรือสัมปทานตามความในวรรคก่อนให้
กระทำโดยคณะกรรมการซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้ง”

บทบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการตัดไม้ เพื่อสร้างบ้านที่ชุมชนเคยทำกันมาในอดีต ไม่
สามารถดำเนินการได้ต่อไป ต้องขออนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่และทำตามข้อกำหนดของกรม
ป่าไม้เท่านั้น หากมีการตัดไม้เพื่อสร้างบ้านเช่นเดิมถือว่าผิดกฎหมายมีโทษทางอาญา ซึ่งทำให้วิถี
ชีวิตของชุมชนได้รับผลกระทบ

นอกจากนี้การให้สัมปทานป่าไม้ ในช่วงที่มีการก่อสร้างทางรถไฟสาย กรุงเทพฯ-เชียงใหม่
ทำให้พื้นที่ป่าที่อยู่สองข้างทางรถไฟถูกสัมปทานเพื่อทำไม้หมอนรางรถไฟและในเวลาต่อมาถูกให้
สัมปทานเป็นพืนเพื่อใช้ขับเคลื่อนหัวรถจักรไอน้ำนั้น ได้ทำให้ผืนป่าที่อยู่ทางทิศตะวันตกของ
ชุมชนบ้านทุ่งยาว และอยู่ทางทิศตะวันออกของชุมชนบ้านหนองไซ ถูกทำลายลงไปเยอะจึงทำให้
ทุนทางทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนที่เคยมีอยู่ลดน้อยลงไปด้วย

อีกทั้งการออกใบอนุญาตทำไม้เถื่อนในชุมชนบ้านทุ่งยาวได้สร้างปัญหาให้กับการจัดการ
ทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนมาก เนื่องด้วยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ขายใบอนุญาตทำไม้ให้กับชาวบ้าน
พร้อมทั้งรับซื้อไม้ ทำให้ชาวบ้านที่มีใบอนุญาตทำไม้ตัดไม้ในบริเวณที่ชุมชนประกาศห้ามตัดโดย
อ้างว่ามีใบอนุญาตให้ตัดได้ จึงทำให้ชุมชนถูกโต้แย้งสิทธิ์ และไม่สามารถดำเนินการตามระเบียบ
ของชุมชนได้

5.1.1.2 การกำหนดขอบเขตป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ

กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ เป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการกำหนดขอบเขตป่าและมี
มาตรการควบคุมป่าในเขตที่กำหนด ซึ่งมีมาตรการทางกฎหมายที่สัมพันธ์กับพื้นที่การศึกษา ดังนี้

1.) การประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ

พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พุทธศักราช 2507 ได้กำหนดเรื่องการประกาศเขตป่า
สงวนแห่งชาติไว้ดังนี้

“มาตรา 6 บรรดาป่าที่เป็นป่าสงวนอยู่แล้วตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและ
สงวนป่าก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติตาม
พระราชบัญญัตินี้

เมื่อรัฐมนตรีเห็นสมควรกำหนดป่าอื่นใดเป็นป่าสงวนแห่งชาติเพื่อรักษา สภาพป่าไม้ ของป่าหรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น ให้กระทำได้โดยออก กฎกระทรวงซึ่งต้องมีแผนที่แสดงแนวเขตป่าที่กำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาตินั้น แนบท้ายกฎกระทรวงด้วย”

พื้นที่ป่าบริเวณชุมชนบ้านทุ่งยาวเป็นป่าสงวนอยู่แล้วตามวรรคแรก โดยเป็นพื้นที่ใน กฎกระทรวง ฉบับที่ 83 (พ.ศ. 2505) ออกตามความในพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนสัตว์ป่า พุทธศักราช 2481 ให้ป่าแม่ธิ แม่ติบ แม่สาร ในท้องที่ตำบลบ้านชี ตำบลห้วยยาบ ตำบลมะเขือแจ้ และตำบลบ้านกลาง อำเภอเมืองจังหวัดลำพูน เป็นป่าสงวน ซึ่งป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวอยู่ในขอบเขต ป่าสงวนตามแผนที่แนบท้ายกฎกระทรวงฉบับนี้

พื้นที่ป่าบริเวณชุมชนบ้านหนองไฮเป็นป่าสงวนแห่งชาติตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 830 (พ.ศ. 2522) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ให้ป่าเหมืองจี้และป่าสัน ป่าสักในท้องที่ตำบลสันป่าสัก ตำบลบ้านแป้น และตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมืองจังหวัดลำพูน เป็นป่า สงวนแห่งชาติ ซึ่งป่าชุมชนบ้านหนองไฮอยู่ในขอบเขตป่าสงวนตามแผนที่แนบท้ายกฎกระทรวง ฉบับนี้

2.) การควบคุมในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ในกฎหมายได้กำหนดมาตรการควบคุมไว้ในมาตรา 14 ว่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติห้ามมิ ให้นุคคลใดยึดถือครอบครองทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บ หาชของป่า หรือกระทำด้วยประการใดๆ อันเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ หากฝ่าฝืนจะมีโทษ ทางอาญา คือ จำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงห้าปีและปรับตั้งแต่ห้าพันบาทถึงห้าหมื่นบาท ตามมาตรา 31

จากบทบัญญัติดังกล่าวได้ทำให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านทุ่งยาว และชุมชนบ้านหนองไฮที่ดำเนินมาในอดีตทั้งการเก็บเห็ด เก็บสมุนไพร ตัดไม้สร้างบ้าน ถือว่าเป็น การผิดกฎหมายและอาจมีโทษทางอาญาติดตามมาด้วย จึงทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบในด้านการ ใช้ประโยชน์

อย่างไรก็ตามในปี 2528 รัฐได้ออกกฎกระทรวง 2 ฉบับ คือ กฎกระทรวง ฉบับที่ 1106 และ กฎกระทรวง ฉบับที่ 1107 มาผ่อนผันมาตรการการควบคุมดังกล่าว โดยอนุญาตให้ประชาชน สามารถใช้ประโยชน์จากป่าในด้านการทำไม้และการเก็บหาของป่าได้ โดยไม่ต้องขออนุญาตแต่ ต้องเป็นไปเพื่อใช้สอยในครัวเรือนของตน หรือบริโภคในครัวเรือนของตนเท่านั้น

ในการทำไม้ สามารถใช้ประโยชน์ได้ 3 กรณี คือ การเก็บหาเศษไม้ปลายไม้ตายแห้งที่ล้ม
ขอนนอนไพรอันมีลักษณะเป็นไม้พิน การตัดไม้ไผ่ทุกชนิด และการเก็บหาหวายและเถาวัลย์ ส่วน
การเก็บหาของป่าสามารถใช้ประโยชน์ได้ 5 กรณี คือ 1.) การเก็บหญ้าคา อ้อ พง แคม ปรีอ กก
กระจูด ใบพลวง 2.) การเก็บหาผลไม้ หน่อไม้ เห็ด หรือพืชชนิดอื่นๆ 3.) การเก็บหาผัก กลอย มัน
สมุนไพร รากไม้ 4.) การเก็บหาชันไม้ 5.) การเก็บหาผลหรือฝักสะตอ หรือผลหรือฝักเหียงหรือผล
เนียง โดยไม่ทำอันตรายหรือกระทำการใดๆ อันเป็นอันตรายแก่ต้นสะตอหรือต้นเหียงหรือต้น
เนียง

อาจสรุปได้ว่ากฎหมายทั้งสองฉบับได้ให้อำนาจอธิปไตยอย่างเบ็ดเสร็จในการเข้าไปจัดการ
ทรัพยากรป่าไม้โดยขาดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งไม่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่ชุมชนได้
มีระบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้มาก่อน และดำรงอยู่ในปัจจุบัน รวมถึงศักยภาพในการจัดการ
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนทั้งสองที่สามารถรักษาสภาพป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น ดังนั้น
กฎหมายจึงอยู่ในสถานะที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการรักษาป่าของชุมชนเอง

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางกฎหมายที่กำหนดว่าทรัพยากรป่าไม้เป็นของรัฐอันเป็นอำนาจจาก
ภายนอกที่พยายามเข้ามายึดครองทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน เช่น การสัมปทานป่า การประกาศเขต
ป่าสงวน การประกาศเขตวนอุทยาน การแย่งชิงที่ดินทำกิน เป็นต้น ได้เป็นตัวกระตุ้นให้ชุมชนใช้
ปัจจัยภายในที่เป็น ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญา องค์ความรู้ วัฒนธรรมประเพณีและความร่วมมือกันใน
ชุมชนในการต่อสู้กับอำนาจรัฐจนกระทั่งชุมชนสามารถรักษาป่าอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชน
ได้สำเร็จ และเกิดความภาคภูมิใจในเวลาต่อมา นอกจากผลความสำเร็จในการรักษาป่าไว้ได้แล้ว ผล
อีกอย่างคือปัจจัยภายในก็ได้รับการพัฒนาไปในตัว

5.1.2 กฎหมายที่ส่งเสริมการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน

จากการศึกษาชุมชนทั้งสองแห่งพบว่า กฎหมายที่สัมพันธ์กับการส่งเสริมการจัดการ
ทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนมี 5 ประการคือ

1. การใช้อำนาจตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้
2. การผ่อนผันให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติตาม
กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ
3. โครงการป่าชุมชนของกรมป่าไม้
4. การใช้มาตรา 170 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เพื่อเสนอร่าง
พระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชน

5 การดำเนินการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ตามหลักการกระจายอำนาจที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญและกฎหมายว่าด้วยการปกครองส่วนท้องถิ่น

5.1.2.1 การใช้อำนาจตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่มีบทบัญญัติที่สัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยชุมชน 1 มาตรา คือ

“มาตรา 28 ผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่และอำนาจในการที่เกี่ยวกับความอาญาดังต่อไปนี้
คือ

ข้อ 1 ...

...

ข้อ 3 เมื่อตรวจพบของกลางที่ผู้กระทำความผิดกฎหมายมีอยู่ก็ดี หรือสิ่งของที่สงสัยว่าได้มาโดยการกระทำความผิดกฎหมาย หรือเป็นสิ่งของสำหรับใช้ในการกระทำความผิดกฎหมายก็ดี ให้จับสิ่งของนั้นไว้และรีบนำส่งต่อกำนันนายตำบล

ข้อ 4 เมื่อปรากฏว่าผู้ใดกำลังกระทำความผิดกฎหมายก็ดี หรือมีเหตุควรสงสัยว่าเป็นผู้ที่ได้กระทำความผิดกฎหมายก็ดี ให้จับตัวผู้นั้นไว้และรีบนำส่งต่อกำนันนายตำบล

...”

กฎหมายดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน กล่าวคือ ชุมชนเมื่อมีการก่อตั้งขึ้นเป็นระยะเวลาหนึ่ง จำนวนคนในชุมชนและจำนวนหลังคาเรือนในชุมชนมากขึ้น จึงมีการตั้งหมู่บ้านขึ้นตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ และมีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านด้วย ซึ่งในกฎหมายได้ให้อำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวกับความอาญาไว้ โดยการกระทำความผิดกฎหมายที่เกี่ยวกับป่าไม้ก็นับโทษทางอาญาด้วย ดังนั้นเมื่อมีการฝ่าฝืนบทบัญญัติในกฎหมายที่เกี่ยวกับป่าไม้ ผู้ใหญ่บ้านจึงมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายในการยึดของกลางและจับกุมตัวผู้กระทำความผิด ซึ่งบทบัญญัติของกฎหมายที่ห้ามตัดไม้ ห้ามแผ้วถาง ห้ามเผาป่า ห้ามจับจอง มีความสอดคล้องกับข้อห้ามของกฎระเบียบของชุมชนด้วย

ชุมชนทั้งสองแห่งได้ใช้อำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านดังกล่าวในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยเมื่อมีคนในชุมชนพบเห็นการกระทำความผิดเช่น การตัดไม้ การจุดไฟเผาป่า การแผ้วถางป่า เป็นต้น จะแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านทราบและเข้าไปสถานที่เกิดเหตุทันที หากพบตัวผู้กระทำความผิด

จะขอให้ผู้กระทำความผิดเสียค่าปรับและยึดของกลางตามกฎหมายของชุมชน หากไม่ยอมเสียค่าปรับหรือยึดของกลางทางผู้ใหญ่บ้านจะดำเนินการส่งตัวให้กับตำรวจดำเนินการต่อไป ส่วนใหญ่ผู้กระทำความผิดมักจะยอมจ่ายค่าปรับและให้ยึดของกลางตามกฎหมายของชุมชน เนื่องจากเป็นคดีอาญาเมื่อส่งตัวให้ตำรวจจะต้องถูกกักขังและทำสำนวนขึ้นสู่ศาลต่อไป ซึ่งโทษตามกฎหมายมีทั้งการปรับและการจำคุกซึ่งมีความรุนแรงมากกว่าของกฎหมายของชุมชน

หากไม่พบตัวผู้กระทำความผิดแต่เจอของกลางพวกไม้ท่อนที่ตัดก็จะนำของกลางดังกล่าวมาใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะในชุมชนต่อไป

การใช้อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของผู้ใหญ่บ้านถือว่าเป็นการใช้ควบคู่ไปกับการบังคับใช้กฎหมายของชุมชน ซึ่งมีลักษณะส่งเสริมชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ไปด้วย อย่างไรก็ตามการใช้อำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในลักษณะดังกล่าวจะดำเนินการไปได้ด้วยดีก็ต่อเมื่อผู้ใหญ่บ้านมีความตระหนัก และเห็นความสำคัญของปัญหาทรัพยากรป่าไม้ หากผู้ใหญ่บ้านไม่ตระหนักหรือเห็นความสำคัญ หรือเป็นผู้กระทำความผิดเสียเองก็จะทำให้การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนดำเนินการไปไม่ได้ และทำให้ทรัพยากรป่าถูกทำลายได้โดยง่าย

5.1.2.2 การผ่อนผันให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ

ในพ.ศ. 2528 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ออกกฎกระทรวงที่ให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากของป่าในเขตป่าสงวนได้โดยไม่ต้องขอรับใบอนุญาตแต่มีเงื่อนไขการใช้ประโยชน์คือเพื่อใช้สอยหรือบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น จะนำมาเพื่อการค้าการขายเชิงพาณิชย์ไม่ได้ โดยปรากฏอยู่ในกฎกระทรวง 2 ฉบับดังนี้

กฎกระทรวง ฉบับที่ 1106 (พ.ศ. 2528) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ว่าด้วยการทำไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งบัญญัติไว้ดังนี้ (ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 102 ตอนที่ 49 19 เมษายน 2528 หน้า 2)

“ข้อ 3 การทำไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเพื่อใช้สอยในครัวเรือนของตนในกรณีดังต่อไปนี้ ให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องขอรับใบอนุญาตตามข้อ 2

- (1) การเก็บหาเศษไม้ปลายไม้ตายแห้งที่ล้มขอนนอนไพรอันมีลักษณะเป็นไม้พิน
- (2) การตัดไม้ไผ่ทุกชนิด
- (3) การเก็บหาหวายและเถาวัลย์

(4) การทำไม้ตามที่อธิบดีกำหนด”

กฎกระทรวง ฉบับที่ 1,107 (พ.ศ. 2528) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ว่าด้วยการเก็บหาของป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติซึ่งบัญญัติไว้ดังนี้ (ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 102 ตอนที่ 49 19 เมษายน 2528 หน้า 7-8)

“ข้อ 2 การเก็บหาของป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติเพื่อใช้สอยหรือบริโภคในครัวเรือนของคนในกรณีดังต่อไปนี้ ให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องขอรับใบอนุญาตตามข้อ 1

- (1) การเก็บหาเห็ด ฝัก กล้วย พืช กล้วย กล้วย กล้วย กล้วย
- (2) การเก็บหาผลไม้ หน่อไม้ เห็ด หรือพืชชนิดอื่นๆ
- (3) การเก็บหาผัก ถั่วฝักยาว กล้วย กล้วย กล้วย กล้วย
- (4) การเก็บหาชันไม้
- (5) การเก็บหาผลหรือฝักสะตอ หรือผลหรือฝักเหียง หรือผลเนียง โดยไม่ทำอันตรายหรือกระทำการใดๆ อันเป็นอันตรายแก่ต้นสะตอหรือต้นเหียงหรือต้นเนียง
- (6) การเก็บหาของป่าอื่นตามที่อธิบดีประกาศกำหนด”

กรณีศึกษาทั้งสองแห่งมีพื้นที่ป่าชุมชนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งได้รับผลจากการออกกฎกระทรวงดังกล่าว กล่าวคือ ทำให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ที่ชุมชนดำเนินการมาตั้งแต่อดีตมีลักษณะที่ถูกต้องตามกฎหมายมากขึ้นกว่าเดิมและถือว่าได้รับการยอมรับจากรัฐในระดับหนึ่ง และการใช้ประโยชน์ที่มีลักษณะใช้สอยหรือบริโภคในครัวเรือนที่กำหนดในกฎกระทรวงสอดคล้องกับลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ชุมชนดำเนินการอยู่ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในระดับหนึ่ง

5.1.2.3 โครงการป่าชุมชนของกรมป่าไม้

การดำเนินโครงการป่าชุมชนของกรมป่าไม้ได้อาศัยอำนาจจากกฎหมาย 2 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ซึ่งกำหนดไว้ในมาตรา 17 ว่าบทบัญญัติในส่วนการทำไม้หวงห้ามมิให้ใช้บังคับในกรณีดังต่อไปนี้ 1) กรณีที่พนักงานเจ้าหน้าที่จัดกระทำไปเพื่อประโยชน์ในการบำรุงป่าการค้นคว้าหรือการทดลองในทางวิชาการ 2) กรณีที่ผู้เก็บหาเศษไม้ปลายไม้ตายแห้งที่ล้มขนอนนอนไพรอันมีลักษณะเป็นไม้พินซึ่งมิใช่ไม้สักหรือไม้หวงห้ามประเภท ข. ไปสำหรับใช้สอยในบ้านเรือนแห่งตนหรือประกอบกิจของตน รวมไปถึงมาตรา 32 ซึ่งกำหนดว่าบทบัญญัติในส่วน

ของป่าหวงห้ามมิให้ใช้บังคับในกรณีที่พนักงานเจ้าหน้าที่จัดกระทำไปเพื่อประโยชน์ในการบำรุงป่าการค้นคว้าหรือการทดลองในทางวิชาการ

ในส่วนพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 มาตรา 19 กำหนดว่าเพื่อประโยชน์ในการควบคุมดูแลรักษาหรือบำรุงป่าสงวนแห่งชาติอธิบดีมีอำนาจสั่งเป็นหนังสือให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ ซึ่งทั้งสองส่วนดังกล่าวที่ให้อยู่แก่พนักงานเจ้าหน้าที่เป็นการดำเนินการของพนักงานเจ้าหน้าที่ กรมป่าไม้จึงใช้อำนาจส่วนนี้ในการดำเนินโครงการป่าชุมชนในปัจจุบัน

พื้นที่ที่สามารถดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชน มี 3 ประเภท คือ

1. ที่สาธารณะที่มีเอกสารสิทธิ์ประเภท หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.)
2. พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ
3. ที่ดินที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ คือ ที่ที่อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484

ขั้นตอนการจัดทำป่าชุมชน 10 ขั้นตอน (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547:194-198)

1. เจ้าหน้าที่ป่าไม้ประเมินศักยภาพและกำหนดหมู่บ้านเป้าหมาย

เจ้าหน้าที่ป่าไม้จะต้องประเมินศักยภาพของหมู่บ้านในพื้นที่ที่รับผิดชอบว่ามีหมู่บ้านใดบ้างที่มีศักยภาพในการจัดทำโครงการป่าชุมชน ซึ่งอาจพิจารณาได้จากข้อมูลลักษณะของหมู่บ้าน

2. เจ้าหน้าที่ป่าไม้ประชาสัมพันธ์ในหมู่บ้าน

เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าไปในหมู่บ้านเพื่อพูดคุยและทำความเข้าใจกับชาวบ้านเกี่ยวกับการจัดทำโครงการป่าชุมชน

3. ชุมชนจัดทำหนังสือร้องขอเพื่อจัดทำโครงการ

ชาวบ้านในหมู่บ้านใดมีความต้องการจะขอจัดทำโครงการป่าชุมชนให้ชาวบ้านซึ่งมีอายุตั้งแต่ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปที่มีภูมิลำเนาอยู่ท้องถิ่นนั้นและสามารถเข้าไปดูแลรักษาป่าที่จะขอจัดตั้งเป็นป่าชุมชนได้จำนวนเกินกว่ากึ่งหนึ่งของสมาชิกชุมชนที่ร้องขอหรืออย่างน้อย 50 คน ร่วมลงชื่อใน “หนังสือร้องขอจัดทำโครงการป่าชุมชน” ยื่นต่อกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านโดยพื้นที่ที่จะขอจัดทำโครงการป่าชุมชนจะต้องมีพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 5 ไร่

4. กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านทำคำขออนุญาตจัดทำโครงการ

เมื่อกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจัดทำ “คำขออนุญาตจัดทำโครงการป่าชุมชน ตามแบบ ปชช.1” และยื่นต่อนายอำเภอหรือปลัดอำเภอท้องถิ่นนั้น พร้อมด้วยหนังสือร้องขอจัดทำโครงการป่าชุมชนของชาวบ้านและเอกสารที่เกี่ยวข้องและในกรณีพื้นที่จัดทำโครงการป่าชุมชนมีพื้นที่คาบเกี่ยวหลายหมู่บ้านผู้ยื่นคำขอต้องเป็นกำนันเท่านั้น

5. อำเภอรับเอกสาร

นายอำเภอหรือปลัดอำเภอตรวจเอกสารคำขอในแบบ ปชช.1 และรวบรวมเอกสารอื่น ให้ครบถ้วนจากนั้นส่งคำขอพร้อมเอกสาร ไปยังจังหวัด

6. จังหวัดรับคำขอและตรวจสอบพื้นที่

ผู้ว่าราชการจังหวัดเมื่อรับคำขอพร้อมเอกสารแนบแล้วให้ประสานงานโดยทำสำเนาคำขอพร้อมเอกสารให้ป่าไม้จังหวัดทราบและจัดส่งเจ้าหน้าที่ร่วมตรวจสอบพื้นที่ตามคำขอ

7. ชุมชนเขียนโครงการเสนอขอจัดทำโครงการป่าชุมชน

กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านร่วมกับชุมชนหรือตัวแทนชุมชนจัดทำร่างโครงการป่าชุมชนตามแบบ ปชช.3 ภายใต้การแนะนำของเจ้าหน้าที่ป่าไม้

8. องค์การบริหารส่วนตำบลและอำเภอให้ความเห็น

เมื่อจัดทำโครงการป่าชุมชนเรียบร้อยแล้วให้กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านนำร่างโครงการป่าชุมชนเสนอให้องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ทราบ หากองค์การบริหารส่วนตำบลมีความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมตามร่างโครงการป่าชุมชนก็ให้นำความเห็นดังกล่าวประกอบพิจารณาด้วย จากนั้นให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้รวบรวมโครงการและรายงานการสำรวจให้จังหวัดทราบ

9. จังหวัดตรวจสอบโครงการ

เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในแต่ละจังหวัดรับและตรวจสอบรายงานการตรวจสอบพื้นที่และโครงการป่าชุมชนและรวบรวมคำขอ รายงานตรวจสอบพื้นที่ และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง ส่งให้กรมป่าไม้เพื่อประกอบการพิจารณา รวมทั้งเสนอชื่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่จะเข้าดำเนินการร่วมกับกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน

10. กรมป่าไม้อนุมัติโครงการและสั่งเจ้าหน้าที่ดำเนินการร่วมกับชุมชน

สำนักจัดการป่าชุมชนรับและพิจารณาเอกสารต่างๆ นำเสนออธิบดีกรมป่าไม้พิจารณา หากอธิบดีเห็นสมควรให้จัดทำโครงการป่าชุมชนก็จะอนุมัติให้ดำเนินการพร้อมแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ป่าไม้

เข้าร่วมดำเนินการโครงการป่าชุมชน หากพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่สมควรจะถือเป็นข้อยุติ จากนั้นกรมป่าไม้จะส่งเรื่องให้จังหวัดดำเนินการต่อไป

แม้ว่าจะมีการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนจากกรมป่าไม้ดังที่กล่าวมา และชุมชนบ้านทุ่งยาวถูกกำหนดเป็นหมู่บ้านเป้าหมายตามขั้นตอนที่ 1 และมีเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้เข้ามาประชาสัมพันธ์ในหมู่บ้านแล้วตามขั้นตอนที่ 2 แต่ชุมชนบ้านทุ่งยาวปฏิเสธการเข้าร่วมโครงการดังกล่าวด้วยเหตุผลว่า จากประสบการณ์การต่อสู้กับหน่วยงานรัฐหลายครั้งจึงทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจกับโครงการป่าชุมชนซึ่งอาจจะซ้ำรอยเดิม อีกทั้งชุมชนบ้านทุ่งยาวเองมีศักยภาพพอที่จะดำเนินการจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้โดยไม่ต้องขอรับงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐ รวมถึงกำลังรอการประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยป่าชุมชน

5.1.2.4 การใช้มาตรา 170 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เพื่อเสนอร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติรับรองสิทธิของประชาชนเข้าชื่อเสนอกฎหมายเพื่อให้รัฐสภาพิจารณากฎหมายได้ โดยบัญญัติไว้ดังนี้

“มาตรา 170 ผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่น้อยกว่าห้าหมื่นคน มีสิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อประธานรัฐสภาเพื่อให้รัฐสภาพิจารณากฎหมายตามที่กำหนดในหมวด 3 และหมวด 4 แห่งรัฐธรรมนูญนี้

คำร้องขอตามวรรคหนึ่งต้องจัดทำร่างพระราชบัญญัติเสนอมาด้วย

หลักเกณฑ์และวิธีการเข้าชื่อรวมทั้งการตรวจสอบให้เป็นไปตามที่

กฎหมายบัญญัติ”

กฎหมายดังกล่าวเป็นช่องทางหนึ่งที่ถูกใช้ให้เกิดการบัญญัติกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติรับรองสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งในช่วง พ.ศ. 2542 มีการประสานความร่วมมืออย่างจริงจังระหว่างชุมชนทั้งกลุ่มคนเมืองพื้นราบกับกลุ่มชาติพันธุ์ จัดเวทีสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือขึ้นที่ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวมีผู้เข้าร่วมงานกว่า 1,500 คน จากป่าชุมชนกว่า 700 แห่ง ในเขต 8 จังหวัดภาคเหนือ โดยมีกิจกรรมที่สำคัญคือร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการในการใช้ช่องทางตามมาตรา 170 โดยระดม 50,000 รายชื่อเพื่อเสนอร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชนต่อรัฐสภาและไต่ยื่นต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2543 (ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว, 2547: 26)

การรวบรวมรายชื่อดังกล่าว ชุมชนบ้านทุ่งยาวและชุมชนบ้านหนองไช้ก็เข้าร่วมด้วย ซึ่งส่งผลให้ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนมีความรู้เรื่องกฎหมายมากขึ้นทั้งในเรื่องของสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรและเรื่องสิทธิในการรวบรวมรายชื่อเพื่อเสนอร่างกฎหมาย นอกจากนี้ชุมชนก็ได้ใช้สิทธิทางกฎหมายดังกล่าวโดยการช่วยรวบรวมรายชื่อคนในชุมชนอีกด้วย

5.1.2.5 การดำเนินการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ตามหลักการกระจายอำนาจที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญและกฎหมายว่าด้วยการปกครองส่วนท้องถิ่น

รัฐธรรมนูญและกฎหมายว่าด้วยการปกครองส่วนท้องถิ่นหลัง พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยมีสาระสำคัญคือ การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งปรากฏอยู่ในมาตรา 290 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และ พุทธศักราช 2550 มาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พุทธศักราช 2542 และมาตรา 67 แห่งพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการและองค์การบริหารส่วนตำบล พุทธศักราช 2537 (ดังรายละเอียดในบทที่ 3)

การกำหนดดังกล่าวได้ส่งผลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนมากขึ้น โดยมีการกำหนดเป็นนโยบายของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาสิ่งแวดล้อม รวมถึงยังมีการจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้อีกด้วย ซึ่งเป็นการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนในอีกทาง

ชุมชนบ้านทุ่งยาวอยู่ในเขตการบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ซึ่งการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนได้ถูกกำหนดเป็นนโยบายหนึ่งของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และยังถูกกำหนดในแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2553-2555) อีกด้วย ดังมีรายละเอียดดังนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน, แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2553-2555) องค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน . มปป. มปท.)

นโยบายของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบานที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการบริหารจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีนโยบาย 2 ข้อดังนี้

1. ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยสนับสนุนการดำเนินงานที่จะนำไปสู่การฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ให้เป็นป่าชุมชน โดยที่ชุมชนร่วมกันดูแลรักษาป่าให้เป็นพื้นที่สีเขียว

2. ส่งเสริมและสร้างกระบวนการให้ความรู้เพื่อปลูกสร้างจิตสำนึกให้กับเด็กนักเรียนเยาวชนและประชาชนเพื่อให้เกิดความรักและห่วงใยต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับหมู่บ้าน ชุมชน

นอกจากนี้ในแผนพัฒนาสามปีการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนอยู่ในยุทธศาสตร์ที่ 6 ยุทธศาสตร์การพัฒนาสิ่งแวดล้อม แนวทางการพัฒนาที่ 1 การพัฒนาจิตสำนึกและความตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมี 7 โครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าดังนี้

1. โครงการรณรงค์และประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างจิตสำนึกในการมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ราษฎรในตำบลมีความรู้และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โครงการนี้มีเป้าหมายในการจัดการฝึกอบรมศึกษาดูงานแก่แกนนำและผู้สนใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 120 คน โดยตั้งงบประมาณดังนี้

- พ.ศ. 2553 จำนวนเงิน	240,000	บาท
- พ.ศ. 2554 จำนวนเงิน	240,000	บาท
- พ.ศ. 2555 จำนวนเงิน	240,000	บาท

2. โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและถวายสดุดีแด่องค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชินี โครงการนี้มีเป้าหมายจัดให้มีพื้นที่ปลูกต้นไม้เฉลิมพระเกียรติจำนวน 12 แห่ง ใน 12 หมู่บ้าน โดยตั้งงบประมาณดังนี้

- พ.ศ. 2553 จำนวนเงิน	120,000	บาท
- พ.ศ. 2554 จำนวนเงิน	120,000	บาท
- พ.ศ. 2555 จำนวนเงิน	120,000	บาท

3. โครงการเยาวชนรักษ์สิ่งแวดล้อม มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โครงการนี้มีเป้าหมายคือเยาวชนในตำบลศรีบัวบาน โดยตั้งงบประมาณดังนี้

- พ.ศ. 2553 จำนวนเงิน	30,000	บาท
- พ.ศ. 2554 จำนวนเงิน	30,000	บาท
- พ.ศ. 2555 จำนวนเงิน	30,000	บาท

4. โครงการสนับสนุนกิจกรรมป่าชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานและ
กิจกรรมป่าชุมชน โดยมีเป้าหมายชุมชนในตำบล โดยตั้งงบประมาณดังนี้

- พ.ศ. 2553 จำนวนเงิน	50,000	บาท
- พ.ศ. 2554 จำนวนเงิน	50,000	บาท
- พ.ศ. 2555 จำนวนเงิน	50,000	บาท

5. โครงการสร้างจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่า มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกในการดูแล
รักษาป่าและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายให้ความรู้จำนวน 12 หมู่บ้านโดยตั้งงบประมาณ
ดังนี้

- พ.ศ. 2553 จำนวนเงิน	30,000	บาท
- พ.ศ. 2554 จำนวนเงิน	30,000	บาท
- พ.ศ. 2555 จำนวนเงิน	30,000	บาท

6. โครงการรณรงค์ป้องกันทรัพยากรป่าไม้ มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันและดูแลรักษา
ทรัพยากรป่าไม้ โดยมีเป้าหมายดูแลรักษาป่าจำนวน 12 หมู่บ้าน โดยตั้งงบประมาณดังนี้

- พ.ศ. 2553 จำนวนเงิน	30,000	บาท
- พ.ศ. 2554 จำนวนเงิน	30,000	บาท
- พ.ศ. 2555 จำนวนเงิน	30,000	บาท

7. โครงการสนับสนุนการควบคุมและการป้องกันไฟป่า มีวัตถุประสงค์ป้องกันและ
ควบคุมไฟป่า โดยมีเป้าหมายสนับสนุนการควบคุมและป้องกันไฟป่าจำนวน 12 หมู่บ้าน โดยตั้ง
งบประมาณดังนี้

- พ.ศ. 2553 จำนวนเงิน	30,000	บาท
- พ.ศ. 2554 จำนวนเงิน	30,000	บาท
- พ.ศ. 2555 จำนวนเงิน	30,000	บาท

จากการวิเคราะห์ปัจจัยทางกฎหมายที่ส่งเสริมชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ข้างต้น จะ
เห็นได้ว่าในแต่ละหัวข้อมีลักษณะของการส่งเสริมแตกต่างกันไป กล่าวคือการใช้อำนาจตาม
กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้เป็นการส่งเสริมชุมชนด้าน
อำนาจในการบังคับใช้กฎระเบียบรักษาป่าของชุมชน การผ่อนผันให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์

ทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติเป็นการส่งเสริมชุมชนด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อันจะมีผลต่อคนในชุมชนที่มีความตระหนักถึงคุณค่าและเกิดความรัก ห่วงแหนทรัพยากรป่าไม้ต่อไป โครงการป่าชุมชนของกรมป่าไม้ เป็นการส่งเสริมชุมชนในด้านการได้รับการยอมรับความมีอยู่ของการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนจากหน่วยงานของรัฐและ ส่วนการดำเนินการขององค์กรปกครองท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้นั้น เป็นการส่งเสริมชุมชนด้านงบประมาณ ค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ นอกจากนี้ การใช้มาตรา 170 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เพื่อเสนอร่างกฎหมายว่าด้วยป่าชุมชนเป็นการส่งเสริมชุมชนในภาพกว้างระดับประเทศในเรื่องการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ซึ่งได้กำหนดหลักการดังกล่าวในมาตรา 142 แต่ลดจำนวนคนเข้าชื่อเหลือ 10,000 รายชื่อเท่านั้น

5.2 ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน

จากการศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านทุ่งยาวและชุมชนบ้านหนองไขพบว่าการสนับสนุนจากภายนอกก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การดำเนินงานของชุมชนประสบความสำเร็จ ซึ่งในที่นี้จะขอแบ่งลักษณะของการสนับสนุนออกเป็นดังต่อไปนี้

5.2.1 การสนับสนุนทางด้านวิชาการ

การสนับสนุนทางด้านวิชาการ ในลักษณะของการเข้ามาศึกษาวิจัยเรื่องราวที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนโดยนักศึกษา นักวิจัย อาจารย์ จากสถาบันการศึกษา หรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่มีความสนใจ และบุคคลเหล่านี้ได้ผลิตผลงานทางวิชาการออกมา เช่น รายงาน วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เป็นต้น ทำให้ภูมิปัญญา องค์ความรู้ ประสบการณ์ ที่มีอยู่ในชุมชนได้รับบันทึกรวบรวมอย่างเป็นระบบ และบางงานวิจัยได้เข้าไปสำรวจในพื้นที่ป่าและบันทึกข้อมูลพันธุ์พืช พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ ไว้อย่างละเอียด รวมไปถึงมีการจัดทำแผนที่ชุมชน แผนที่ป่าชุมชนไว้อย่างชัดเจน บางงานวิจัยได้ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานวิจัยด้วย ซึ่งการเข้ามาศึกษาต่างๆ เหล่านี้ส่วนหนึ่งได้ทำให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่ในชุมชน และทำให้คนในชุมชนที่เป็นผู้ให้ข้อมูลได้ทบทวนความรู้ ประสบการณ์ของตนที่มีอยู่ไม่ให้เลือนหายไป นอกจากนี้การเข้าร่วมกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง

ในชุมชนบ้านทุ่งยาวมีการเข้ามาศึกษาของนักวิจัย นักวิชาการ นักศึกษาหลายต่อหลายท่านหลายต่อหลายหน่วยงาน เช่น การเข้ามาศึกษาของนักศึกษาปริญญาโทสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ จันทนา สุทธิจารี ในการค้นคว้าอิสระเรื่องบทวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์ของการจัดการป่าไม้โดย

ชุมชน ซึ่งได้รวบรวมข้อมูลของชุมชนบ้านทุ่งยาวไว้หลายด้าน ทั้งข้อมูลพื้นฐานชุมชน ภูมิศาสตร์ชุมชน เศรษฐกิจชุมชน สภาพสังคม วัฒนธรรมประเพณี ความเป็นมาและพัฒนาการในการจัดการป่าชุมชน นอกจากนี้ ชีระพงษ์ เสาวภาคย์ จากคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับ กิตติ ตูลพงศ์ จากสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูน ในพ.ศ. 2542 ได้เข้ามาศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพรรณพืช ความอุดมสมบูรณ์ของป่า รวมถึงการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งมีการสำรวจและเก็บข้อมูลพรรณพืชไว้ ปรากฏเป็นตารางรายชื่อพรรณพืช พันธุ์สัตว์และแมลงที่พบในป่า ใน พ.ศ. 2543 ได้เข้ามาศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยมีการจัดทำแผนที่ประเภทการใช้ประโยชน์ในที่ดินของชุมชนบ้านทุ่งยาวไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีการเก็บข้อมูลผลผลิตจากป่าโดยกลุ่มแม่บ้านทุ่งยาวอีกด้วย ในช่วง มกราคม ถึงธันวาคม 2541

ในชุมชนบ้านหนองไซในช่วง พ.ศ. 2550 – 2552 ผู้ศึกษาได้เข้าไปศึกษาชุมชนบ้านหนองไซโดยใช้การศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งได้เข้าไปรวบรวมข้อมูลชุมชนโดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม โดยได้ข้อมูลเช่น ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคม ลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณี พัฒนาการการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้มีการจัดเวทีประชุมวิเคราะห์ปัญหาและการพัฒนาการจัดการป่าชุมชน ซึ่งชุมชนสะท้อนออกมาว่า ปัญหาจิตสำนึกของคนในชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญ จึงร่วมกันคิดหาทางออกโดยการจัดทำวิดิทัศน์เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนเพื่อแจกให้กับคนในชุมชนและใช้ในงานต่างๆ ต่อไป (รายละเอียดในภาคผนวก)

5.2.2 การสนับสนุนทางด้านงบประมาณและอุปกรณ์ต่างๆ

การสนับสนุนทางด้านงบประมาณในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ จากแหล่งต่างๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน หรือหน่วยงานจากภายนอกประเทศ ได้ทำให้เกิดการพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนขึ้น เช่น การทำแนวเขตป่าชุมชน การทำป้าย การสร้างอาคารศูนย์การเรียนรู้ การปลูกป่า การบวชป่า การประชุม การศึกษาดูงาน การขยายเครือข่ายป่าชุมชน อุปกรณ์ดับไฟป่า กล้าไม้

ในชุมชนบ้านทุ่งยาวได้รับการสนับสนุนทางด้านงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ เช่น กรมป่าไม้สนับสนุนกล้าไม้ มูลนิธิส่งเสริมทรัพยากรมนุษย์เพื่อพัฒนาชุมชนสนับสนุนเจ้าหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง กองทุน SIF สนับสนุนโครงการขยายเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สนับสนุน โครงการความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน รัฐบาลญี่ปุ่น สนับสนุนก่อสร้างอาคารศูนย์เรียนรู้ป่าชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนจังหวัดลำพูน เป็นต้น

5.3 ปัจจัยภายในที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน

จากการศึกษาชุมชนทั้งสองแห่งพบว่าปัจจัยภายในที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าไม้มี 5 ประการ ดังนี้

- 1) การพึงพิงทรัพยากรธรรมชาติ
- 2) ผู้นำที่มีประสบการณ์ ความรู้ และมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้
- 3) การปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้
- 4) การใช้และสืบทอดภูมิปัญญา องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้
- 5) ความร่วมมือกันในกิจกรรมที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

5.3.1 การพึงพิงทรัพยากรธรรมชาติ

ในอดีตชุมชนทั้งสองแห่งมีการพึงพิงทรัพยากรธรรมชาติในหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัย 4 ในการดำรงชีพ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ซึ่งสามารถเสาะหา หรือผลิตขึ้นจากฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนและบริเวณโดยรอบ ทั้งทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้หากมีความอุดมสมบูรณ์ สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนก็ดีขึ้นไปด้วย หากความอุดมสมบูรณ์ลดลง สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนก็แย่ลงไปด้วย ดังนั้นวิถีชีวิตของชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก และเป็นเหตุให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกรัก ผูกพัน ห่วงเห่น ทรัพยากรธรรมชาติ จึงจำเป็นต้องรักษาให้คงสภาพความอุดมสมบูรณ์ต่อไปยังรุ่นลูกหลานได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป

แม้ว่าในช่วงเวลาหนึ่งที่ชุมชนทั้งสองแห่งได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้เพื่อทำไม้แปรรูปหรือถ่านไม้ก็ตามแต่ด้วยผลกระทบจากความแห้งแล้งที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นบทเรียนอันสำคัญให้ชุมชนทั้งสองแห่งได้เรียนรู้และปรับปรุงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ใหม่ โดยประกาศเขตอนุรักษ์ป่าไม้และกำหนดระเบียบการใช้ประโยชน์ด้วย อันเป็นการรักษาและฟื้นฟูสภาพป่าให้อุดมสมบูรณ์กลับคืนมา

ในสภาพเศรษฐกิจสังคมในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าการพึงพิงทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนทั้งสองแห่งลดน้อยลงไป จากแต่เดิมทำการเกษตรกันทุกครัวเรือน เปลี่ยนเป็นอาชีพนอกภาคการเกษตรมากขึ้น เช่น ชุมชนบ้านหนองไขมีอาชีพหลักคือรับจ้างทั่วไป ค้าขาย อาชีพรองคือ ทำนา ทำไร่ ทำสวน ในชุมชนบ้านทุ่งยาวมีอาชีพหลักคือทำนา ทำไร่ ทำสวน อาชีพรองคือ รับจ้างทั่วไป

จะเห็นได้ว่า การพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านทุ่งยาวยังมีอยู่มากจึงทำให้ความรู้สึกผูกพันหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านทุ่งยาวยังคงอยู่

5.3.2 ผู้นำที่มีประสบการณ์ ความรู้ และมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ผู้นำที่มีประสบการณ์ ความรู้ และมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เป็นปัจจัยภายในหนึ่งที่ทำให้มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน กล่าวคือผู้นำที่มีอยู่ในชุมชนมีอยู่ 2 ประเภท คือ ผู้นำทางการที่ได้รับแต่งตั้งจากทางราชการ โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นตำแหน่งที่สำคัญ และผู้นำธรรมชาติ เป็นบุคคลที่มีบทบาทในชุมชนด้านใดด้านหนึ่งจนเป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชน ชุมชนที่มีผู้นำทางการที่มีความเอาใจใส่กับปัญหาการจัดการทรัพยากรป่าไม้และมีผู้นำธรรมชาติที่มีบทบาทในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้มาก จะส่งผลต่อความสำเร็จตามมา เช่น ในชุมชนบ้านทุ่งยาว ยุคก่อตั้งชุมชน ผู้นำชุมชนคนแรก พ่อหลวงเครื่อง พยัคฆศักดิ์ ได้ประกาศห้ามจับจองพื้นที่และห้ามตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าน้ำจាំเพื่อรักษาสภาพป่าและการเป็นแหล่งต้นน้ำให้คงอยู่ต่อไป การประกาศห้ามดังกล่าวเกิดขึ้นจาก พ่อหลวงเครื่อง ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน มีประสบการณ์จากความแห้งแล้งของชุมชนเดิมอันเนื่องจากการตัดไม้ทำลายป่า และมีความเข้าใจในตัวลูกบ้านเป็นอย่างดีว่าหากไม่ประกาศห้ามเสียตั้งแต่ต้น จะเกิดการจับจองพื้นที่และตัดไม้ในเขตป่าน้ำจាំขึ้นได้ นอกจากนี้พ่อหลวงเครื่อง ในฐานะหัวหน้าเหมืองฝายอีกตำแหน่งหนึ่ง ยังตกลงกับเหล่าสมาชิกเหมืองฝายว่าให้การตรวจตราพื้นที่ป่าน้ำจាំ เป็นหน้าที่หนึ่งของการเฝ้าฝายหรือดูแลเหมืองฝายอีกด้วย หลังจากที่ผู้นำคนแรกของชุมชนได้ริเริ่มจัดการดูแลรักษาทรัพยากรป่า มีการสืบทอดแนวคิดการรักษาป่าสู่ผู้นำรุ่นต่อมา และผู้นำเหล่านั้นก็ได้พัฒนาระบบการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนให้ดีขึ้น จนได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่างๆ และมีชื่อเสียงในเวลาต่อมา ซึ่งชุมชนบ้านทุ่งยาวมีผู้นำที่มีประสบการณ์ ความรู้ และมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยแบ่งเป็นผู้นำทางการ ผู้นำธรรมชาติ ดังนี้

1) ผู้นำทางการของชุมชนบ้านทุ่งยาวที่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้านหรือพ่อหลวง ซึ่งตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้านคนแรกจนถึงคนปัจจุบันต่างมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ดังตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 แสดงบทบาทผู้ใหญ่บ้านที่สัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ลำดับ	ระยะเวลา (พ.ศ.)	ชื่อผู้ใหญ่บ้าน	บทบาทการจัดการทรัพยากรป่า
1	2468-2486	นายเครื่อง พยัคฆศักดิ์	1. สร้างระบบเหมืองฝาย 2. ตั้งกฎเกณฑ์รักษาป่าน้ำจ้ำ
2	2486-2490	นายตา กันไชยศักดิ์	-
3	2490-2493	นายสม มุลศักดิ์	1. ปัญหาป่าไม้อำเภอเข้ามาหาผลประโยชน์จากไม้สัก เถื่อน และมีการตัดไม้ในเขตป่าน้ำจ้ำ 2. ปักแนวเขตป่าน้ำจ้ำให้ชัดเจน 3. ออกกฎเกณฑ์ลงโทษผู้ฝ่าฝืนโดยปรับตั้งแต่ 20 บาท
4	2493-2511	นายเขียว สมโชติ	1. มีการบันทึกสัญญารักษาป่าเป็นลายลักษณ์อักษรและ พ่อหลวงบ้านและแก่ฝ่ายมีอำนาจตัดสินโทษผู้กระทำ ผิดต่อป่าได้
5	2511-2513	นายสนั่น สนิท	1. ขยายพื้นที่รักษาป่าเป็น 800 ไร่ 2. มีมติที่ประชุมชาวบ้านให้ฟื้นฟูป่าไม้โดยวิธี ธรรมชาติ
6	2513-2517	นายมา พยัคฆศักดิ์	1. ปัญหากลุ่มชาวบ้านจากตำบลอุโมงค์ เข้ามาบุกรุกป่า น้ำจ้ำเพื่อทำพื้นที่ทำกิน ชาวบ้านทุ่งยาวร่วมกันคัดค้าน จนผู้บุกรุกล่าถอย
7	2517-2520	นายประจวบ กันไชย ศักดิ์	1. ขยายพื้นที่รักษาป่าเป็น 2,000 ไร่ 2. แจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชนในเขตข้างเคียง รับทราบระเบียบของชุมชน 3. ได้รับยกย่องเป็นหมู่บ้านรักษาป่าไม้ดีเด่นจาก กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ตารางที่ 5.1 แสดงบทบาทผู้ใหญ่บ้านที่สัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ (ต่อ)

ลำดับ	ระยะเวลา (พ.ศ.)	ชื่อผู้ใหญ่บ้าน	บทบาทการจัดการทรัพยากรป่า
8	2520-2534	นายทอง หมุดสัก	1. เพิ่มบทลงโทษผู้ฝ่าฝืน ปรับตั้งแต่ 100 บาท 2. ชาวบ้านคัดค้านการประกาศเขตป่าน้ำจืดเป็นวนอุทยาน 3. เป็นศูนย์เรียนรู้ป่าชุมชน
9	2534-2550	นายจรรย์ ขาสัก	1. ขยายพื้นที่ป่าชุมชนเป็น 2,500 ไร่ 2. ร่วมสมัชชาเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ 3. จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนทุ่งยาว 4. รณรงค์ พ.ร.บ. ป่าชุมชน
10	2550- ปัจจุบัน	นายถนัด พิงกะสัน	1. อาคารศูนย์การเรียนรู้

ที่มา : ปรับปรุงจาก วิเศษ สุจินพริหม, 2544 : 43-44

2) ผู้นำธรรมชาติของชุมชนบ้านทุ่งยาวที่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน คือ ผู้นำทางความเชื่อ วิชยากรบรรยายป่าชุมชน คณะกรรมการเครือข่ายป่า ซึ่งแต่ละคนมีบทบาทในแต่ละด้านดังนี้

ผู้นำทางความเชื่อ ได้แก่ แม่หลวงเอื้อย วรรณสัก เป็นบุคคลที่ชาวบ้านชุมชนบ้านทุ่งยาวเชื่อกันว่า แม่หลวงเอื้อยสามารถสื่อสารกับผีที่อยู่ตามป่าตามเขาได้ผ่านความฝัน เมื่อเกิดเหตุการณ์ใดที่ผีป่าผีเขาไม่พอใจก็จะมาเข้าฝันแม่หลวงเอื้อยเพื่อให้ชาวบ้านแก้ไข เช่น ภายหลังเหตุการณ์การบวชป่าโดยพระสงฆ์และชาวบ้านนำผ้าเหลืองไปโอบรอบต้นไม้ใหญ่ๆ ที่อยู่บริเวณป่าน้ำจืด แม่หลวงเอื้อย ได้ฝันว่า แม่ตะเคียนบอกว่า การบวชป่าโดยนำผ้าเหลืองไปโอบรอบต้นไม้ นั้น ทำให้แม่ตะเคียนหายใจไม่ออกและไปไหนไม่ได้ และได้บอกเล่าให้กับชาวบ้านฟังแล้ว เจ้าอาวาสวัดทุ่งยาวและพระสงฆ์ 5 รูป ได้ไปสวดและแก้ผ้าเหลืองออกทั้งหมด และไม่มีพิธีกรรมบวชป่าในชุมชนอีก (ภัศรา เสถียรวัฒน์ชัย, 2550: 63)

วิทยากรบรรยายป่าชุมชน ได้แก่ นายจรัส ขาสัก นายพอง หมุดสัก นางภาติ วรรณสัก ซึ่งมี ความรู้และสามารถบรรยายได้ 7 เรื่อง คือ ประวัติความเป็นมาป่าชุมชน ขั้นตอนการจัดตั้งป่าชุมชน วิธีการรักษาป่าชุมชน วิธีการสำรวจการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน การจัดการไฟป่า การเดินป่า คูพื้นที่จริง นโยบายของรัฐกับการส่งเสริมป่าชุมชน ในช่วง พ.ศ. 2542- 2547 วิทยากรได้บรรยาย ให้กับคณะศึกษาดูงานที่เป็น ชาวชน นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ ชาวบ้าน และนักวิชาการ รวม ทั้งสิ้น 132 คณะ จำนวน 1,300 คน (วิเศษ สุจินพรัหม, 2551: 23) นอกจากนี้วิทยากรบรรยายป่า ชุมชนยังได้รับเชิญเป็นวิทยากรในการเรียนการสอนวิชาสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนบ้านทุ่งยาวอีกด้วย (ภัสรา เสถียรวัฒน์ชัย, 2550: 67) บทบาทของการเป็นวิทยากรเผยแพร่ความรู้นี้ ทำให้ได้ใช้ความรู้ ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ชุมชนเองและบุคคลภายนอกด้วย ในขณะเดียวกันการใช้ความรู้บ่อยครั้งก็มี ผลทำให้วิทยากรเองเกิดทักษะและเป็นการเพิ่มพูนความรู้ตามไปด้วย

คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน มีนายจรัส ขาสัก นางภาติ วรรณสัก นางสาวระวีวรรณ กันไชยสัก เป็นกรรมการ ซึ่งมีบทบาทในการขยายฐานเครือข่ายป่าชุมชนใน จังหวัดลำพูน โดยมีกิจกรรมหลักคือ การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิก เครือข่ายป่าชุมชน ซึ่งทำให้คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนได้เพิ่มพูนความรู้ของตนเองมากขึ้น จากประสบการณ์การจัดการป่าของชุมชนสมาชิกเครือข่าย

5.3.3 การปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้

การปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เป็นปัจจัยภายใน ที่ มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับการ จัดการทรัพยากรป่าไม้นั้น คือ ประเพณีเลี้ยงผีฝ่าย และประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ ซึ่งประเพณีเหล่านี้ บรรพบุรุษได้คิดค้น ทำขึ้น แสดงออก และสืบทอดต่อกันมาด้วยการปฏิบัติเพื่อทำให้คนในชุมชน เกิดความเคารพยำเกรงในธรรมชาติ ไม่กล้าทำสิ่งที่ไม่ดีไม่งามในเชิงทำลายเพราะมีผีหรือสิ่ง สักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ และผีฝ่ายหรือผีขุนน้ำเองก็เป็นสิ่งที่ยึดโยงคนในชุมชนตระหนักถึงรากเหง้า ของตนเอง ตระหนักถึงความเป็นคนชุมชนเดียวกัน ใช้น้ำจากฝ่ายหรือจากแหล่งเดียวกัน ความ เคารพธรรมชาติและความเป็นคนชุมชนเดียวกันก็ส่งผลให้การจัดการทรัพยากรป่าไม้ง่ายขึ้นตามไป ด้วย เพราะคนในชุมชนไม่กล้าจะตัดไม้ทำลายป่าเพราะเกรงกลัวผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และกลัวว่าจะ ได้รับผลกระทบทางสังคมต่างๆ จากคนในชุมชนเอง ซึ่งในชุมชนบ้านทุ่งยาวมีการปฏิบัติตาม ประเพณีการเลี้ยงผีฝ่ายและเลี้ยงผีขุนน้ำทุกปี ในวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 เหนือ โดยมีความเชื่อว่าฝ่ายและ ป่าน้ำจามีผีช่วยคุ้มครอง เมื่อทำพิธีเช่นไหว้ถูกต้องตามประเพณี ผีฝ่ายและผีขุนน้ำ จะอำนวยให้ฝน ตกต้องตามฤดูกาล หากไม่ทำพิธีเลี้ยงหรือทำไม่ถูกต้องตามประเพณีจะก่อให้เกิดฝนแล้ง ทำนา

ไม่ได้ผลผลิต อันเป็นการลงโทษของผิมนั่นเอง ประเพณีดังกล่าวได้ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความเคารพต่อธรรมชาติและไม่ทำสิ่งที่ไม่ดีไม่งามหรือในเชิงทำลายต่อธรรมชาติโดยมีผีและสังคมเป็นผู้ควบคุมพฤติกรรมอยู่

5.3.4 การใช้และสืบทอดภูมิปัญญา องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการและการใช้ทรัพยากรป่าไม้

การใช้และสืบทอดภูมิปัญญา องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการและการใช้ทรัพยากรป่าไม้ เป็นปัจจัยภายในที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน เนื่องจากภูมิปัญญา องค์ความรู้เหล่านั้น ทำให้คนในชุมชนเข้าใจว่าพื้นที่ป่าบริเวณใด มีขอบเขตการใช้ประโยชน์อย่างไร และทำให้คนในชุมชนเข้าใจว่าพืชพันธุ์ สัตว์ และไม้ที่อยู่ในป่า ชนิดใดหรือประเภทใดสามารถนำมาใช้ประโยชน์ด้านใดได้บ้าง และใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ภูมิปัญญา องค์ความรู้ที่มีอยู่ดังกล่าว หากไม่มีการใช้และสืบทอดมักจะเลือนหายไปกับคนที่มีความรู้เหล่านั้น ดังนั้นการใช้และสืบทอดภูมิปัญญา องค์ความรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้คนในชุมชนสามารถจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อคนในชุมชนได้รับประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกรักหวงแหนและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นผลดีต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ต่อไป

ในชุมชนบ้านทุ่งยาว มีภูมิปัญญา องค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ 4 เรื่องคือ

1) ความรู้เกี่ยวกับการแยกประเภทป่า ชุมชนบ้านทุ่งยาวมีการแบ่งประเภทของป่าสำหรับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ 3 ประเภท คือ ประเภทแรก ป่าน้ำจืด เป็นพื้นที่ป่าบริเวณที่ราบประมาณ 60 ไร่ มีต้นตะเคียน มีต้นสักขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก สภาพป่าลักษณะเช่นนี้ชาวบ้านถือว่าเป็นป่าอนุรักษ์ห้ามตัดไม้ทุกชนิด แต่สามารถเข้าไปเก็บเห็ด หน่อไม้ และพืชผักต่างๆ นำไปบริโภคได้ ประเภทที่สอง ป่าไหล่คอยหรือป่าคอย สภาพของพื้นที่ป่าอยู่บริเวณคอยหรือที่มีความลาดชันสูง มีไม้จำพวกเหียง ไม้เต็ง ไม้รัง เป็นจำนวนมาก และมีพื้นที่ประมาณ 2,400 ไร่ ในจำนวนนี้ 500 ไร่ ชุมชนกันไว้สำหรับตัดไม้เพื่อนำมาสร้างบ้านได้ตามเงื่อนไขที่ชุมชนกำหนด ประเภทสุดท้าย ป่าริมห้วย เป็นป่าที่ขึ้นริมน้ำแม่สาร มีไม้ยืนต้น ผสมกับไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก รวมถึงผักชนิดต่างๆ เช่น กูด ผักหนาม บอน ชาวบ้านสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านที่เป็นอาหารและใช้สอยอื่นๆ ได้

2) ความรู้เกี่ยวกับอาหารที่ได้จากป่า ชุมชนบ้านทุ่งยาวมีความรู้เกี่ยวกับการนำพืชผักและสัตว์ในป่ามาประกอบอาหาร ซึ่งการที่คนในชุมชนทราบว่าพืชหรือสัตว์ชนิดใดนำมาทานได้ ชนิดใดทานไม่ได้ เกิดจากการเรียนรู้ ตองผิลงตองถูกตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษและสืบทอดต่อกันมา เช่นการ

เก็บเห็ด เห็ดในป่ามีสองชนิดใหญ่ๆ คือ เห็ดกินได้ กับเห็ดพิษ นอกจากนี้ยังมีความรู้ช่วงเวลาใดฤดูกาลใด จะมีพืชผักหรือสัตว์ชนิดใดที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้ และยังมีความรู้ถึงวิธีการเก็บหา เช่น การเก็บรังต่อเพื่อเอามาทำอาหาร หากเก็บไม่เป็นจะทำให้ได้รับอันตรายจากตัวต่อได้ และวิธีการนำมาประกอบอาหารอีกด้วย

3) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร ชุมชนบ้านทุ่งยาวมีความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยของคนในชุมชน ซึ่งสมุนไพรที่ชุมชนใช้รักษามีหลายชนิด เช่น เต่าป่องใช้แก้ท้องร่วง เต่าเกลี้ยงใช้แก้ท้องอืด มะกอกใช้แก้ร้อนในและแก้ไอ เปล้าน้อยใช้ทาแผล ฟ้าทะลายโจรใช้แก้ไข้ ไพลใช้แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ สาบเสือใช้ห้ามเลือด หนุ้าหัดบ่มินและมะเกลือใช้ถ่ายพยาธิ เป็นต้น สมุนไพรแต่ละชนิดมีวิธีการใช้แตกต่างกันไป เช่น อาการปวดหลังปวดเอวใช้รากเหลืองต้มใส่ข้าวเจ้าและดื่ม หลังคลอดลูกให้ใช้เถาเครืออ่อน กิ่งเปล้าหลวง ก้านกล้วยดิบ เอมามัดคัมอาบ จะทำให้มดลูกเข้าอู่เร็ว และใช้ใบเปล้าหลวงอังเตาไปให้ไอระเหยขึ้นมากทำให้มดลูกเข้าอู่เร็ว

4) ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากไม้ ชุมชนบ้านทุ่งยาวมีความรู้ในการตัดไม้ ตั้งแต่การเลือกไม้ ต้องเป็นต้นที่มีลำต้นตรง มีความยาว 8-10 ศอก (4-5 เมตร) ซึ่งพอเหมาะในการทำเสาบ้าน ในการตัดไม้จะตัดสูงจากพื้นดินประมาณ 8-12 นิ้ว เพื่อให้หน่อของต้นไม้ที่ตัดสามารถแตกออกจากข้างต่อไม้ได้ เพราะรากไม้ยังไม่ตาย ไม้ก็จะฟื้นตัวภายใน 1-3 เดือน สำหรับช่วงเวลาในการตัดไม้คือ ช่วงเดือนมกราคม มีนาคม พฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังจากการทำนาทำให้ชาวบ้านมีเวลาว่างพอที่จะสร้างบ้าน ประกอบกับเป็นช่วงฤดูแล้ง ไม้กำลังผลัดใบ ทำให้ป่าโปร่ง ง่ายต่อการตัดไม้และขนลำเลียงไม้อีกด้วย การเลือกไม้ให้เลือกต้นที่ขึ้นซ้อนหรือใกล้ชิดกันก่อน และต้นต่อไปให้วัดระยะห่างทแยงไปประมาณ 5-10 เมตร เพื่อให้มีพื้นที่ว่างที่ไม้ต้นใหม่จะขึ้นกันอีก

5.3.5 ความร่วมมือในกิจกรรมที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

ความร่วมมือในกิจกรรมที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้เป็นปัจจัยภายในของชุมชนที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เนื่องจากความร่วมมือของคนในชุมชนในกิจกรรมที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ เช่น ประเพณีเลี้ยงผีฝ่าย ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ การทำแนวกันไฟป่า การปลูกป่า การทำแนวเขตป่า การประชุม การศึกษาดูงาน การเก็บข้อมูล การชุมนุมเรียกร้องสิทธิในกรณีต่างๆ เป็นต้น ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆของคนในชุมชน โดยทางตรงทำให้ทรัพยากรป่าไม้ได้รับการดูแล บำรุง รักษา และฟื้นฟูอยู่ตลอด ทรัพยากรป่าไม้จึงมีอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยทางอ้อมกิจกรรมเหล่านี้ ทำให้ผู้นำได้พัฒนาประสบการณ์ ความรู้และมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ตามไปด้วย ในด้านวัฒนธรรมประเพณีก็ได้รับการปฏิบัติตามและเป็นการปลูกฝังความเชื่อให้กับคนในชุมชนในรุ่นต่างๆ สืบต่อไป ในด้านภูมิปัญญา องค์ความรู้ต่างๆ ก็ถูกนำมาใช้

ในกิจกรรมต่างๆ ไปด้วย นอกจากผลที่ได้รับภายในชุมชนแล้ว ภายนอกชุมชน เช่น องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน องค์กรชุมชน สถาบันการศึกษา เมื่อได้รับรู้รับทราบถึงความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ก็ได้ให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ ติดตามมา เช่น การสนับสนุนทางวิชาการ การประสานงาน งบประมาณ รางวัล เป็นต้น